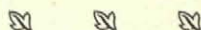

walletje te omgeven, het land tegen de vloed eenigszins te beschermen. Een blik op de stafkaart laat zien hoe het oude Texel weidje voor weidje aan de zee onttrokken is. Tenslotte heeft men het heele complex in de vroege middeleeuwen met een dijk omgeven. En zelfs toen de dijken er al waren, verhinderden de tuinwallen vaak dat bij dijkdoorbraken ineens groote stukken land onderliepen.

Tot den aanleg van de dijken zullen ook de herhaalde stormvloed van de 8ste en 9de eeuw hebben bijgedragen; de toestand werd onhoudbaar op het gering of in het geheel niet beschermde land. In dezen tijd zal Texel ook een eiland zijn geworden. Een stuk van 774 noemt Texel nog als het noordelijkste stuk van Holland en in de naamlijst der goederen van de Utrechtsche kerken wordt in 886 uitdrukkelijk over het *eiland* Texel (insula Texla) gesproken.

Met het einde van de terpen-cultuur, de aanleg van de dijken en de eerste schriftelijke gegevens, die getuigen van een vroege christianisatie, is het einde gekomen van de perioden, die ik hier wilde beschrijven. In de 16de eeuw wordt Texel een deel van het graafschap Holland maar behoudt, evenals in de voorafgaande tijden, vooral ook in de bouwkunst een nauw contact met het oosten.

C. S. PONGER.

DE TOEKOMST VAN TEXEL.

Bij den maaltijd van de jaarvergadering en excursie van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels heeft de Burgemeester van Texel een rede gehouden, waarin hij de mogelijkheid uitsprak, Texel te maken tot één groot Monument van Natuur en Cultuur. Nu hebben wij al lang geleerd, hoe voorzichtig wij de waarde moeten schatten van post-prandiale welsprekendheid en menigmaal is het een stroovuurkje. Doch hier gaven zoowel spreker als auditorium en onderwerp een waarborg voor waarachtigheid en wij hopen, dat de luide toejuichingen der Vergadering mogen opgevat worden als een fanfare ter inleiding van een nieuwe wending in Texel's lot.

We zullen het hier in de eerste plaats hebben over Texel's natuur. Het is nu een halve eeuw geleden, dat ik voor het eerst voet aan wal zette op het eiland, gewapend met Holkema's Flora der Noordzee-eilanden. Dat werk dateerde van nog twintig jaren eerder en in dien tijd was al veel verloren gegaan. De afwateringssloot van Bleekersvallei door Biesbosch, Binnenvlak, Noordvlak en Groote Vlak naar de Mok had zijn uitwerking niet gemist en het Groote Vlak, dat in Holkema's dagen nog vergeleken kon worden bij het Zwanewater, was veranderd in middelmatig hooi- en weiland. Wanneer die Moksloot nooit gegraven was, dan zouden we daar thans een wereldberoemd landschap hebben van bloemen en vogels, dat grooter winsten zou afwerpen dan ooit door tusschenkomst van het vee verworven konden worden.

Maar in 1890 trof ik de Fonteinnol met zijn omgeving van Mient, Oude Kooi,

Heivlak en Natte Vlak nog in volle glorie met bron en beek aan de Nol zelve en rondom moeras en natte hei met Nachtorchis en Klokjesgentiaan en Tengere Bastaardmuur als hoofdfiguren. Dit onovertreffelijk landschap werd vernietigd in de jaren na 1895, om plaats te maken voor de Staatsbebossching. Tegelijk werd ook de vlakte tusschen de reeds oudere ontginning de Nederlanden en de Sluftervlakte ter hand genomen. De polders Prins-Hendrik en het Noorden, die in 1890 nog grootendeels woest lagen, kwamen gaandeweg in cultuur. De bekende Bol in het Noorden bleef nog lang onbebouwd, maar raakte toch in het eerste tiental jaren van de twintigste eeuw in ontginning.

Toch waren in het begin van die eeuw de Flora en Fauna van Texel nog zoo rijk,

Fig. 1. Slufterbollen; op den voorgrond de „Binnenste Mui”

(teekening van L. W. R. Wenckebach).

dat zij, die het eiland voor het eerst zagen, het hemelhoog konden prijzen, al was het dan ook niet half zoo rijk meer als toen ik er kwam in 1889.

Wie aan wal stapte in Oude Schild zat al dadelijk middenin de vogels, de kluten en tureluurs, grutto's en kieviten, scholeksters, zwarte sterntjes, leeuweriken en piepertjes: de vogelwereld van het lage land van Oude Schild en Dijkmanshuizen, door de Lange Waal tot in Waalenburg toe. Dit Waalenburg bleef tot in 1931 een van de beroemdste vogeloorden ter wereld, maar toen kwam daar plotseling verandering in door de nieuwe bemaling, die de hooipolder ging veranderen in wei- en bouwland. Nu is de muziek daar verdwenen.

En thans in 1939 is besloten tot een algeheele bemaling van de Dertig Gemeenschappelijke Polders, die de rest van Laag-Texel zal moderniseeren en hoogstwaar-

schijnlijk ook nog verdere daling van het grondwaterpeil in de duinen omtrent de Westen zal bewerken.

Ten slotte komen dan nog de plannen voor een drinkwaterleiding, die haar prise d'eau zoekt in de duinen, vermoedelijk tusschen paal 18 en 19. Daarmede is dan het laagtepunt bereikt.

Wat blijft er dan over? Wat kunnen we doen om Texel's glorie, die dreigt te tanen, weer nieuwe glans te geven?

Allereerst de duinen. Zooals ge weet zijn haast alle Texelsche duinen natuurmonumenten van het Staatsboschbeheer. Uitgezonderd zijn het gebied van de bad-

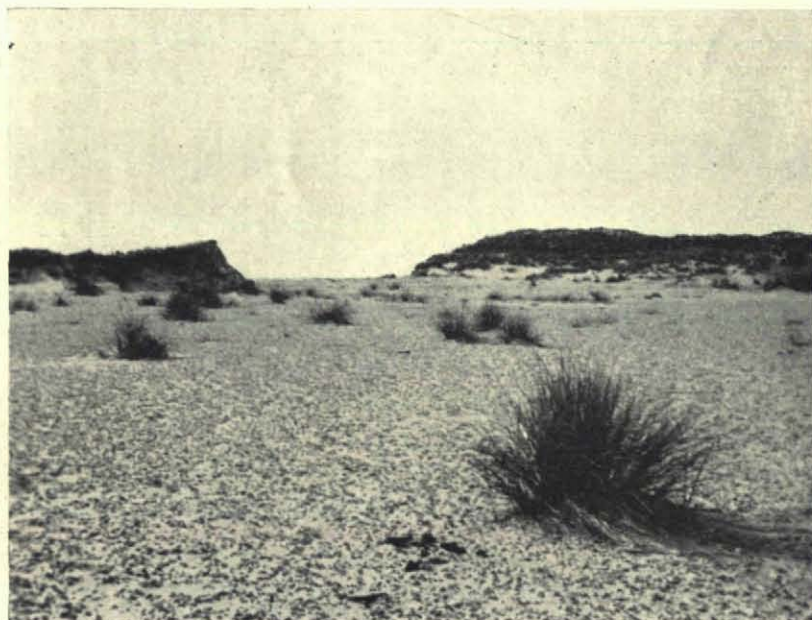

Fig. 2. De opening van de Kleine Slufter.

plaats Koog van paal 18 tot paal 22 en de Vuurtorenduinen. Deze hadden eigenlijk al lang ook officieel tot natuurmonument verklaard moeten worden.

Nu dan, dit duinlandschap van paal 22 tot het Eyerlandsche gat, bevat het beroemde natuurmonument van de Muien en de Slufter en we mogen ons er in verheugen, dat dit werkelijk een ongerept natuurterrein mag heeten, buiten bereik van schadelijke invloeden van de cultuur, tenminste als de afwatering van Eijerland en Waalenburg niet nog dieper wordt gesteld. Volmaakt zou het zijn, indien in de Nederlanden en in de nieuwe ontginningen, die daarmee samenhangen het grondwaterpeil wat hoger werd gehouden. Misschien zou het zelfs aanbeveling verdienen, deze ontginningen te „abandonneeren”, de ontwateringssloot te doen vervallen en het heele stuk weer te laten verwilderen. Dat zou voor Texel's welvaart nog heel voordeelig kunnen uitvallen.

En nog fraaier zou het zijn, wanneer het landschap van de Eendenkooi aan het reservaat werd toegevoegd en de natuurmonumentaalgrens verlegd werd van paal 22 naar paal 21.

Het geldt hier toch een geheel, dat nergens zijns gelijke vindt: een breed strand, met al de boeiende verschijnselen van duinen-in-wording, jong duin, hier van groote vruchtbaarheid, die zich openbaart zoowel in de dichte begroeiing van de hoge „Uitkijkduinen” als in de weelderige flora van de beroemde plassenlandschappen van Buiten Mui en Groote Mui, de plassen van de Lepelaars en Reigers, Geoorde Fuut en heel de rijke vogelwereld. Binnenwaarts volgen dan de Slufterbollen met de

Fig. 3. De „Nieuwe Geul”; op den voorgrond de buitenkant van de Oude Geul.

groote ondiepe plas, die telkens droog ligt en altijd boeiend blijft en eindelijk volgt dan de wildernis langs den Stuifdijk, een wildernis, die ik graag haar vroegere uitgestrektheid zou willen hergeven.

Dan volgt noordwaarts de groote Sluftervlakte: zes vierkante kilometers van strandvlakte en duintjes, van krekens en poelen, waar beurtelings de zee en het zoete water de overhand hebben, zoodat we daar een veelvormig gekrioel van planten en dieren te aanschouwen krijgen. Werd de Kleine Slufter afgesloten, dan zou hier misschien een groot strandmeer ontstaan. Maar eigenlijk is het toch aardiger, dat die Slufter open blijft met alle kansen daaraan verbonden. Dan kunnen zee en wind en vogelpootjes en vogeldarmen hier zaden brengen van allerlei gewas en kunnen we voortdurend verrassingen verwachten als een paar jaar geleden toen opeens dat aardige grasje

Catapodium nieuwe kleurstreepen in het landschap kwam brengen. In de Sluftervlakte en ook in het aloude duin van het voormalig eiland Eierland kan elk jaar nieuw moois voegen bij het vele dat reeds aanwezig is. Voeg daar nog bij de trotsche eenzaamheid, het grootsche wolkenspel, de trillende fata morgana over de heet bezonde vlakte, de striemende vlagen en dan heel aan de Noordpunt van het eiland de wisselende kansen in den eeuwenouden strijd tusschen het duin en de knagende stroomen en stormvloeden. Een onwaardebaar bezit, dit Staatsnatuurmonument van Texel's Noordelijke Duinen.

Een ander onafhankelijk gebied vinden we in het Zuiden van het eiland: het Natuur-

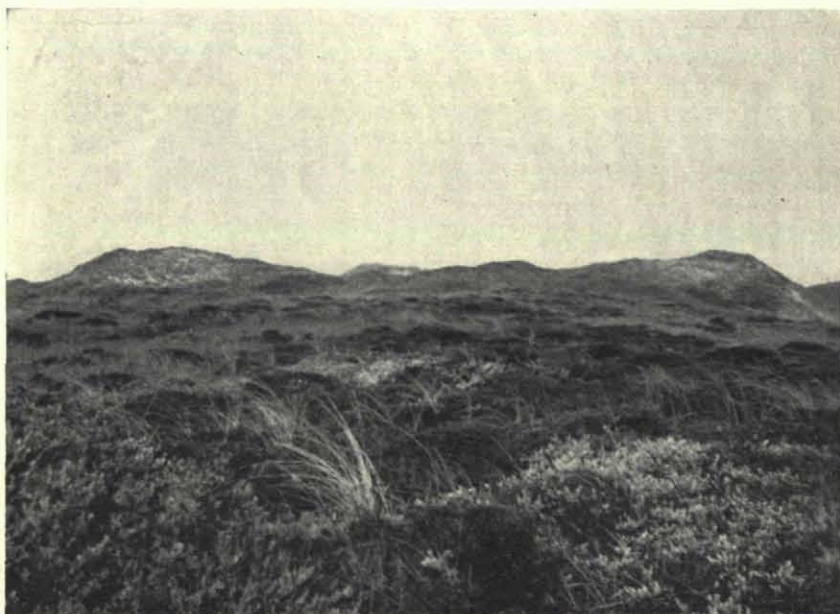

Fig. 4. Een stuifduin komt aanwandelen van de Biesbosch naar de Bleekersvallei over het „duinbosch” van struikhei, kraaiheide, kruipwilg enz. Een stuifkop in het centrum, twee groote stuifkoppen op de vleugels. Juni 1939.

monument de Geul, dat al meer en meer gewaardeerd wordt. Hier hebben we jong Texel. In 1890 bestond de Geul nog heelemaal niet. Als je het Pompevlak doorkruist had, ging je over een niet eens heel breede duinrichel en dan stond je opeens voor een wijde zandvlakte: de Texelsche Hors. Heel in de verte naar rechts lag Onrust en tusschen de Hors en Onrust blonk het nog niet verzande Noordergat. Hoe heel anders is het nu. Het Noordergat is versmoord, de Hors verbreed en daarover wandelt Onrust zijn verderf tegemoet. Maar op de wijde Hors is duinvorming opgetreden, begunstigd door Waterstaat. De ingenieurs hebben dit werk uitgevoerd op wetenschappelijken grondslag en de „haakvorming” voortgezet, die typisch is voor deze stranden. Uitgaande van het massief bij palen 8 en 9 hebben zij een eerste haak

geslagen, die geleid heeft tot vorming van de Geulvallei en thans alweer een volgende haak, die meer Zuidelijk een nieuwe Geul zal veroorzaken.

Hier ligt nu werk voor de natuurvrienden en ze moeten zich reppen, om niet achter te blijven in den loop der gebeurtenissen. De eerste Geul heeft zich in dertig jaren tijds ontwikkeld tot een rijk landschap van plas en moeras, zandrug en duinhelling, de tweede heeft ook al een begin gemaakt met zijn nieuwe vegetatie. Hier voelen we nu de behoefte aan degelijke biologen, lui die niet tevreden zijn met een paar dagen van intens genot op het heerlijke eiland, maar onderzoekers, die jaar op jaar in allerlei seizoenen weerkomen en — vlijtiger dan ik — rekenschap geven, van wat de Natuur hier uitricht. Tegenwoordig mogen we er wel rekening mee houden,

Fig. 5. Hetzelfde duin, gezien van de achterzijde. In den „loopbaan” heeft zich weer nieuw heidebosch gevormd. Juni 1939.

dat we hier alleen veilig kunnen werken op Zaterdagmiddag en Zondag, de rest van de week heerscht hier de artillerie van de vloot en van het luchtwapen.

Het aardigst is, te beginnen in de „Oude duinen” bij paal 8 en dan Zuidoostwaarts de nieuwe richels en valleien af te werken. Alweer trekt het de aandacht dat deze duinen vruchtbaar zijn. De hellingen zijn dicht begroeid met forsche duindoorns en vlieren en het plassenlandschap van de Geul komt in menig opzicht dat van de Mui nabij. Hier groeit ook, soms in grooten overvloed, het Zonneroosje. De Nieuwe Geul is nog toegankelijk voor hooge stormvloed en vertoont dan ook veel flora van zilte gronden.

En nu het middenstuk van de duinen: het stroomgebied van de Moksloot. Ik zei reeds, dat deze duinen veel van hun vroegeren rijkdom door de ontwatering hebben verloren en dat het er, wat de Oostelijke duinstrook betreft nog veel erger op kan worden. Intusschen is de Moksloot boven het Noordvlak afgedamd en dat heeft voor Binnenvlak, Biesbosch en Bleekersvallei al eenige verbetering gegeven. Toch krijgen we den toestand van vroeger nooit weer, daarvoor heeft het Staatsboschbeheer te diep ingegrepen door de ontwatering van Nattevlak en Oude Kooi. Daar is nu verder weinig aan te veranderen en van die Staatsbosschen verwachten we nog veel goeds voor de toekomst van Texel. Daarover straks.

Ook is dit duinlandschap tusschen paal 10 en paal 18 nog lang niet te versmaden

Foto Jan P. Strijbos.

Fig. 6. Onrust, voortgezweept door den Zuidwester, thans alleen nog maar begroeid met helm.

en het wordt dan ook terecht gehouden als natuurmonument. 't Is weer het oude liedje: de menschen, die den vroegeren toestand niet hebben gekend, zijn nog ruimschoots tevreden met het tegenwoordige, kunnen daarover zelfs in geestdrift geraken. Daar is dan vooreerst de zilvermeeuwenkolonie in het grootsche landschap bij paal 14, een groote aantrekkelijkheid voor „bezoekers” tot in de vacantieweken toe. Dan de gevaarlijke duinafslag bij paal 12, een tegenhanger van de Eijerlandsche tragedie. Verder overal ruime duinvalleien en interessante afzonderlijke duinen. In de valleien het wondermooie knie- of heuphooge duinwoud van hoofdzakelijk struikhei, kraaiheide en kruipwilg met inslag van kamperfoelie en duinroosjes. En in deze „bosschen” nestelen — op den grond, weliswaar — torenvalken, kiekendieven, velduilen, sprinkhaanrietzangertjes met nog allerhand meer klein gedoe. De duinroos vertoont in dit

gebied allerhande kunsten, maakt hier heel dikwijls rose, haast roode bloemen, bedekt soms hektaren bij hektaren de hellingen en lage heuvels met dicht tapijt, haast geen andere planten toelatend, groeit elders op tot bijna manshooge struiken, houdt hier krampachtig den rand van een stuifkuil bij elkander, neemt ginds vroolijk een nieuwe storthelling in beslag. Jaar in jaar uit kan men zich hier verlustigen aan de daden en gebaren van dit wonderlijke, nog niet genoeg begrepen en geprezen struikgewas. En even indrukwekkend is in deze duinen het gedrag van

de kamperfoelie, die hier op menige plaats als zelfstan-

dige boschvormer optreedt. In de afgesnoerde stukken van de Moksloot en op vele nu weer vochtige plaatsen komt de Galigaan tot rijke ontwikkeling, niet alleen een goede schuilplaats voor de kiekendieven, maar op zichzelf een plant van monumentale schoonheid.

En dan de duinen tusschen paal 15 en 16 en op de scheiding van Biesbosch en Bleeckersvallei:

Fig. 8. Een doorbraak in een stuifduin in de Biesbosch. Juni 1939.

prachtige stuifduinen, maar door den krachtigen plantengroei van zoo kalme allure, dat Waterstaat er voorloopig geen bezwaar tegen heeft, hen ongemoeid te laten. Zoo kunnen we dan hier jaar op jaar onze „nollen” weer opzoeken en op den voet volgen wat de duinvormende krachten van wind en weer en plantengroei hier tot stand brengen.

Alles met alles, het heele Texelsche duin van het Horntje tot de vergane Volharding toe is een der kostelijkste bezittingen van het Nederlandsche volk en van het allergrootste belang voor volksgezondheid, volksontwikkeling en voor de

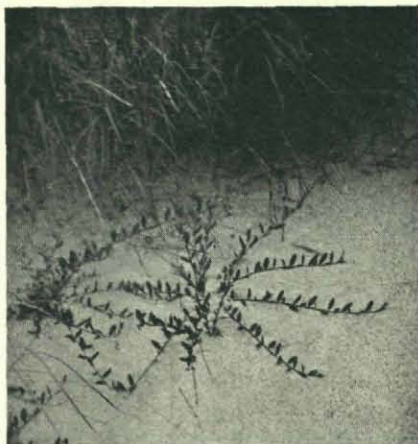

Fig. 7. Kiemplanten van kruipwilg in den buitensten zeerichel bij paal 16. Aug. 1937.

Fig. 9. De Moksloot in de Biesbosch, dichtgegroeid met riet en galigaan. Juni 1939. Op den achtergrond de duinen langs het Westerslag.

wetenschap. En — laat ons dit niet vergeten — ook voor de welvaart van Texel. Zij zijn voor meer dan 99 % ons eigendom, ons Staatsdomein en worden voor ons met kennis en liefde verzorgd door het Staatsboschbeheer, dat daarbij overleg heeft te plegen met Defensie en met Waterstaat.

En nu de Staatsbosschen. Daarover heb ik in „De Levende Natuur” al menigmaal

Fig. 10. Bloeiende Galigaan.

geschreven en ik kan dus nu kort zijn. Zij strekken zich uit van het Jan Ayeslag tot benoorden Koog, een lengte van bijna tien kilometer. Hun grootste breedte is ruim één kilometer. De oudste stukken hebben nu een leeftijd van iets meer dan veertig jaar en wat daarvan geslaagd is, vertoont al werkelijk een heel aardige woud-physionomie. De aanleg heeft dikwijls het karakter gehad van proefneming. Sommige van die proeven zijn goed, andere minder goed uitgevallen, enkele zijn nieuw en worden nog voortgezet. In het eerst richtte men zich bijna uitsluitend op naalddhout. In de duinen zelve had zich geen natuurlijk bosch kunnen vormen, ook al door de beweiding met schapen. Duindoorn-vlierbosch en heide-kruipwilgbosch met wat jeneverbesbosch waren het eenige, dat men er aantrof en dan langs den duinzoom eenige kostelijke elzen-berkenboschjes, zooals die ook elders op het eiland voorkomen.

Van al het naalddhout bleken voor bebosching hier het meest geschikt de Zwarte Den en de Sitka Spar. Vooral de Corsikaansche variëteit van de Zwarte Den heeft het goed gedaan.

In den laatsten tijd is men meer aandacht aan loofhout gaan schenken en dat lukt hier en daar opperbest, vooral met de boomsoorten, die „eigen” aan het eiland zijn: els, berk, lijsterbes, meidoorn en met den ahorn, die trouwens ook al prijkte in het eeuwenoude boschje aan den Hoogen Berg. Ook de abeelen toonden zich gewillig, zelfs op goede plekken ook eik en beuk. We krijgen in de toekomst dus een andere menging te aanschouwen.

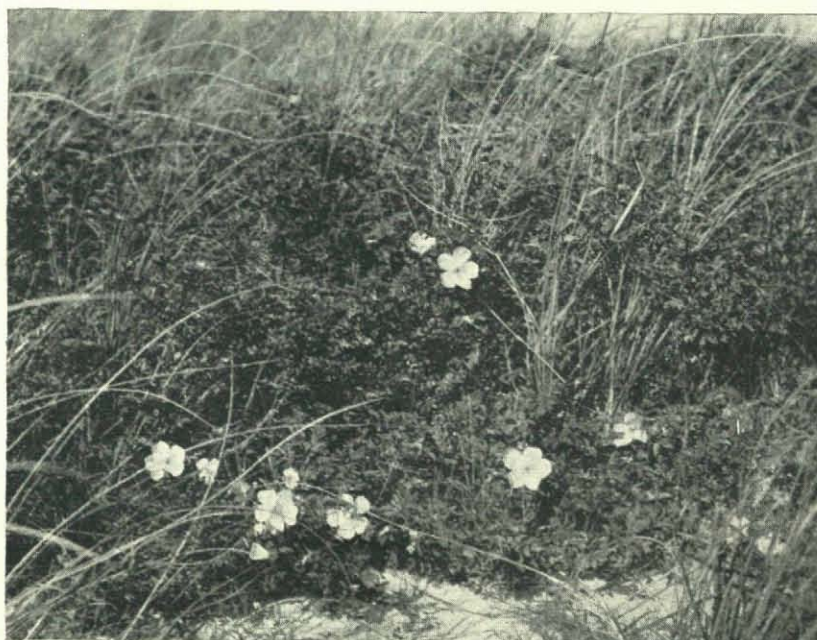

Fig. 11. Duinroosjes aan de loefzijde van een stuifkuil.

Het bosch krijgt langzamerhand zijn eigen sfeer, heeft een gevarieerde meezenbevolking aangetrokken, ook vinken, fitisjes, roodstaartjes en in het mooie nieuwe loofhoutstuk zongen in dit voorjaar vier nachtegalen in gezelschap van boschriet-zanger, tuinfluiter, grasmusch, braamsluiper en fitis.

Zoo krijgt dit bosch al meer en meer beteekenis. Productiebosch is het bij lange na nog niet en er bestaat maar heel weinig kans, dat het dit ooit zal worden. Maar als klimaatverzachtend en als wandelbosch is het nu reeds veel waard en het is lang niet onmogelijk, dat in een niet al te verre toekomst Texel zich zal kunnen verheugen in een „Manteling” van Hoorn af tot Akyab toe met daarin het aloude Alloo als de grootste van vele waterpartijen. De eenige waterpartij in het huidige bosch is de afvoergreppel uit het Nattevlak naar het Gerritsland en die heeft op menige plaats zoo steile en diepe oevers, dat jonge fitisjes en nachtegaaltjes er verdrinken. Ik heb het gezien. We beginnen er dus mee, die oevers af te vlakken, de greppels hier en daar te verbreeden tot plasjes. Dat komt ook den plantengroei te goede. Het Staatsbosch-

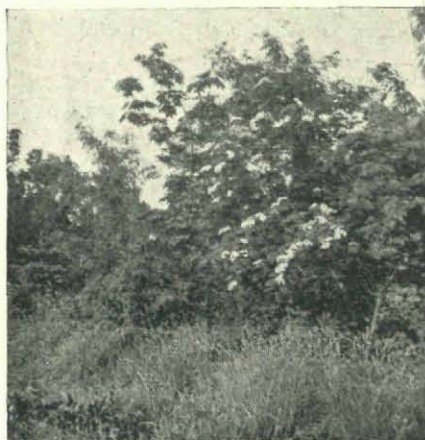

Fig. 12. Waar de Nachtegaal zingt in de Staatsbebossing (lijsterbes en ahorn).

beheer streeft hier reeds naar „landschapsverbetering”, dat blijkt o.a. uit den Waterval bij den Ploegelanders weg.

JAC. P. THIJSSSE.

VAN SLAPEN EN SLAAPVLUCHT BIJ VERSCHILLENDE VOGELSOORTEN.

II.

De Meeuwen. Als een zeer duidelijk voorbeeld van uitvoerders van een slaapvlucht moet ik toch zeker wel de verschillende meeuwensoorten noemen.

Zoowel de kokmeeuw, als de stormmeeuw, de zilver- en de mantelmeeuwen ook hun naaste verwanten, de verschillende sterntjes, maken een regelmatige, een iederen dag zich herhalende slaapvlucht, uitgezonderd natuurlijk in den broedtijd, naar een der om de stad gelegen slaappleatsen.

Vooral bij de kokmeeuw, die in het winterseizoen even algemeene stadsvogel is als de huismusch, treffen wij verschillende slaappleatsen aan, die ieder een deel van de meeuwen, voorkomende in de stad zelf of in de naaste omgeving tot zich trekken. Wij zullen thans even de verschillende slaappleatsen van kokmeeuwen, let wel van *Larus ridibundus*, zooals die zich in het winterhalfjaar van 38-39 aan ons voordeden,

met vermelding van enkele bijzonderheden, opsommen.

1e. De groote meeuwenlaaplaats op het Buiten-IJ, dus tusschen den voormaligen Zuiderzeedijk bij Schellingwoude en de groote rioleeringsbuis. Deze slaaplaats trekt die meeuwen tot zich, die overdag te vinden zijn op het IJsselmeer, in het gedeelte van Waterland ten O. van Zunderdorp en ten Z. van Holysloot, verder de

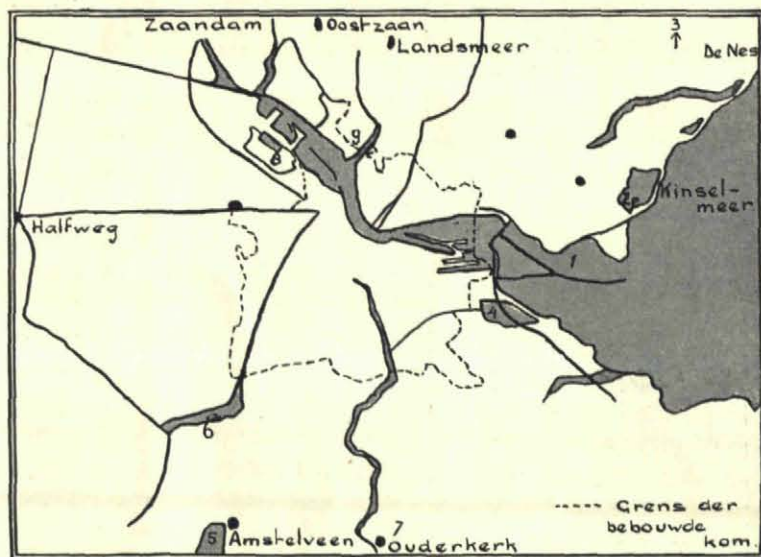

Fig. 6. Meeuwnslaappleatsen om de stad. 1. Buiten IJ. 2. Kinselmeer. 3. Monnikendam. 4. Nieuwe Diep. 5. De Poel. 6. Nieuwe Meer. 7. Ouderkerk. 8. Amsterdammerspolder met Vlothaven. 9. Oostzanergat.